přímka l v bodě M sítě má za obraz kruhový oblouk jdoucí body N, M', Z.

Z uvedeného příkladu je patrno, že je tu těžko najíti nějakou zobrazovací zásadu; uvádíme tento případ jen jako ukázku, jak všelijak, více méně vhodně, se lidé snaží napravovati lineární perspektivu, která přece jen, i přes některé své vady, zůstává vedoucí a nejužívanější při perspektivním zobrazování.

6. ZOBRAZENÍ DVOJOBRAZOVÉ

6,1. Bod v obecném zobrazení dvojobrazovém. V odst. **2,1** jsme viděli, že bod v prostoru není určen jedním svým středovým průmětem a bylo třeba jej určovati ještě některou jeho nositelkou. Většina užívaných zobrazení útvarů v prostoru užívá *dvou obrazů* bodů; takové dvojice ovšem nemohou míti v nákresně zcela libovolnou vzájemnou polohu, nýbrž musí to býti nějak uspořádané dvojice. Bod v nákresně je určen dvěma souřadnicemi a tedy dva body čtyřmi souřadnicemi. Protože poloha každého bodu v prostoru je určena jen třemi souřadnicemi, soudíme odtud, že ne každá dvojice bodová nákresny je obrazem bodu v prostoru, nýbrž jen ty dvojice, jež vyhovují jisté podmínce, o níž mluvíme dále.

Obecný případ dvojobrazového průmětu je znázorněn v obr. 20. Body A prostoru promítáme ze dvou středů ${}^1S$, ${}^2S$ na dvě různé průmětny π', π'' do bodů A', A''. Středy ${}^1S$, ${}^2S$ a bod A určují rovinu (dvojnásob promítací), jejíž stopy na průmětnách π', π'' jdou stopníky ${}^2S'$, ${}^1S''$ spojnice $s \equiv {}^1S{}^2S$ a protínají se v bodě na průsečnici x průměten π', π''. Stopníky ${}^2S'$, ${}^1S''$ přímky s jsou průměty středů promítání ${}^2S$, ${}^1S$ na první průmětnu π', případně na druhou průmětnu π''. Tyto stopníky jmenujeme *uzlovými body*, nebo stručně *uzly* průměten π', π''. Vidíme tudíž, že prvý průmět A' a druhý průmět A'' bodu A jsou na uzlových paprscích, jež se protínají v bodě průsečnice x obou průměten a jež jmenujeme též odpovídajícími si uzlovými paprsky. Abychom převedli oba průměty do téže roviny, jež splývá s nákresnou, promítněme

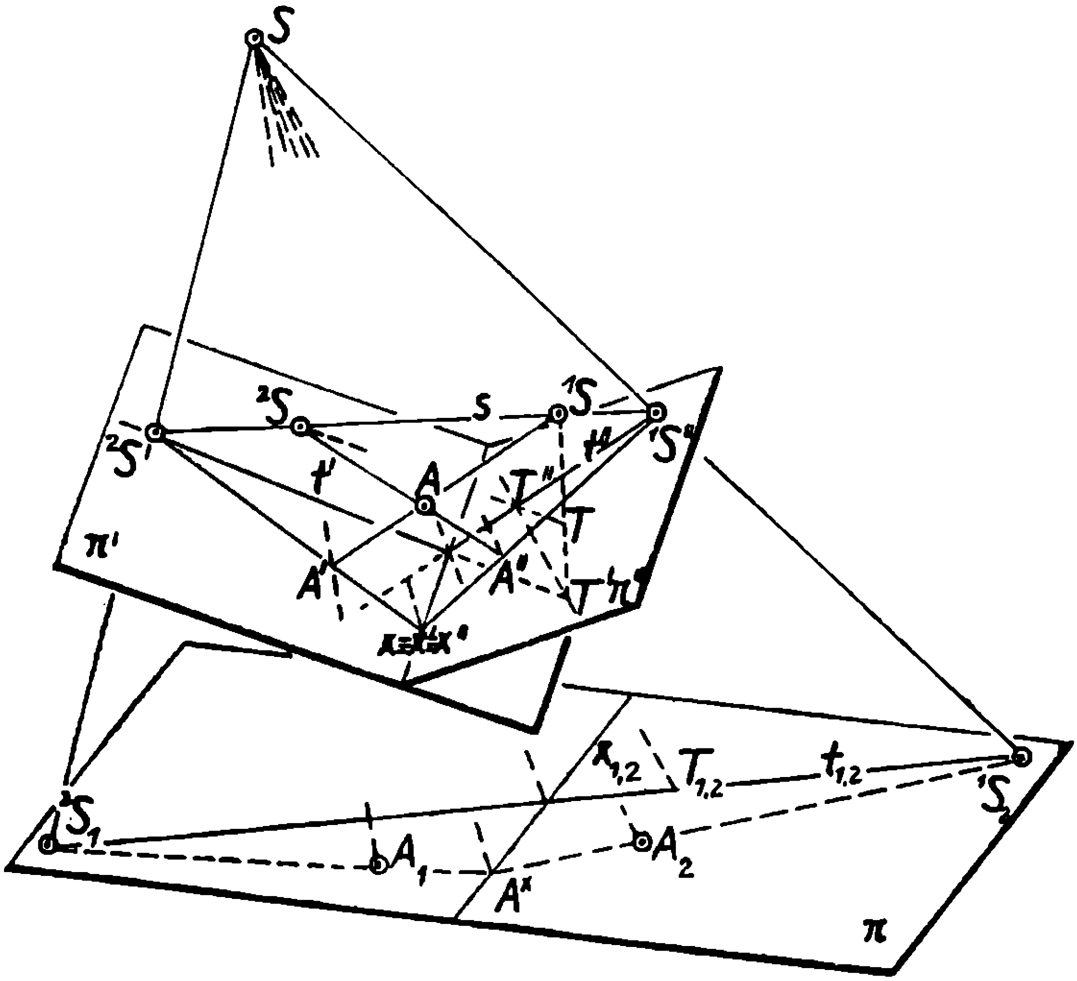

Obr. 20. Vznik dvojobrazového zobrazení.

oba průměty v rovinách π' a π'' z libovolného (mimo s ležícího) středu S na rovinu π. Prvý průmět A' se promítne do prvého obrazu A_1 a druhý průmět A'' do druhého obrazu A_2; uzly mají za průměty uzly $^2S_1$, $^1S_2$ nákresny a průsečnice x se promítne do základnice $x_{1,2}$. Dostáváme pak: *V obecném dvojobrazovém zobrazení první obraz A_1 a druhý obraz A_2 téhož* *bodu A jsou na odpovídajících si paprscích uzlových, t. j. těch, jež se protínají na základnici $x_{1,2}$.*

Zvolíme-li tudíž první obraz A_1 libovolně, musí druhý obraz A_2 ležeti na uzlovém paprsku odpovídajícím uzlovému paprsku ${}^2S_1A_1$, který jde průsečíkem $A^x \equiv (x_{1,2}, {}^2S_1A_1)$. V tom tkví uspořádání dvojic obrazů bodů v prostoru.

Nejobecnější dvojobrazové zobrazení dostaneme, když pole druhých obrazů přemístíme tak, že se poruší perspektivnost obou paprskových svazků uzlových anebo kolineací pole druhých obrazů převedeme v jiné pole. Při tom uzlové svazky nebyly by sice perspektivní, ale zůstaly by projektivní. Obrazům v případě, jak vyznačeno v obr. 20 v rovině π, říkáme též, že jsou v *orientované poloze.* V dalším budeme uvažovati jen o případě posledním.

Dány-li uzly ${}^2S_1, {}^1S_2$ v nákresně, základnice $x_{1,2}$, průmětny π', π'' a středy $S, {}^1S, {}^2S$, a vyhovují-li obrazy A_1, A_2 podmínce, že jsou na odpovídajících si uzlových paprscích, tu bod A v prostoru je obecně jednoznačně určen.

Které body v prostoru vymykají se této jednoznačnosti? (Všimněte si bodů přímky $s \equiv {}^1S{}^2S$!)

Dány-li jen uzly ${}^2S_1, {}^1S_2$ v nákresně a základnice $x_{1,2}$, je možno průmětny π', π'', středy promítání $S, {}^1S, {}^2S$ zvoliti nekonečně mnoha způsoby, ale všechny originály k obrazům sestrojené jsou kolineární, t. j. bodu, přímce, rovině jednoho odpovídá bod, přímka resp. rovina druhého a incidence je zachována.

Ve zvláštních případech jsou často středy $S, {}^1S, {}^2S$ na téže přímce, pak uzly ${}^2S_1, {}^1S_2$ splývají a odpovídající si paprsky uzlové též splývají. Případ, kdy spojnice $s \equiv {}^1S{}^2S$ protíná průsečnici x ponecháváme k úvaze laskavému čtenáři.

Body v prostoru, jejichž prvé obrazy jsou úběžnými body nákresny musí míti prvé průměty na průsečnici v' středové roviny σ, jdoucí středem S rovnoběžně s průmětnou a nákresnou π (viz schematický obr. 21). Proto body, které mají prvé obrazy úběžné, jsou v prvé středové rovině $\sigma' \equiv ({}^1Sv')$. Podobně body mající druhé obrazy úběžné jsou v druhé středové rovině $\sigma'' \equiv ({}^2Sv'')$, kde je přímka $v'' \equiv (\sigma\pi'')$. Body, jejichž oba obrazy jsou úběžné, jsou na průsečnici v středových rovin σ' a σ''.

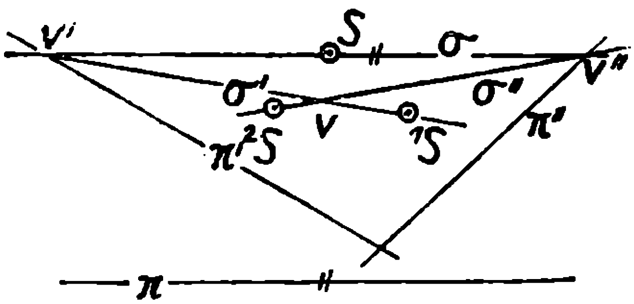

Obr. 21. Středové roviny σ, σ', σ'' dvojobrazového zobrazení.

Ptejme se, kde jsou v prostoru body, jejichž oba obrazy splývají? Místem takových bodů v prostoru je t. zv. *koincidenční* útvar. Podle uspořádání dvojic obrazových je patrno, že splývající obrazy takových bodů mohou býti buď na základnici $x_{1,2}$ anebo na spojnici $t_{1,2}$ obou uzlů ${}^2S_1$, ${}^1S_2$ (obr. 20). Prvému místu odpovídají jako originály body průsečnice x obou průměten. Body odpovídající druhému místu dostaneme takto. Obrazy $t_1 \equiv t_2$ náleží k průmětům t', t'', jež jdou uzly průměten. Bodu $T_1 \equiv T_2$ na $t_{1,2}$ odpovídají průměty T', T'' ležící na paprsku $ST_{1,2}$. Spojnice ${}^1ST'$ a ${}^2ST''$ protínají se v bodě T koincidenčního útvaru. Probíhá-li bod $T_{1,2}$ přímku $t_{1,2}$, probíhají body T', T'' perspektivní řady na přímkách t', t'' a proto spojnice ${}^1ST'$, ${}^2ST''$ opisují kolem středů ${}^1S$, ${}^2S$ projektivní svazky a průsečík T odpovídajících si paprsků vytvořuje kuželosečku k, jež jde body ${}^1S$, ${}^2S$ a protíná průsečnici x.

Při obecném dvojobrazovém zobrazení skládá se koincidenční útvar z průsečnice x obou průměten a kuželosečky k, jež prochází středy promítání ${}^1S$, ${}^2S$ a protíná přímku x.

6,2. Přímka a rovina v obecném dvojobrazovém zobrazení. Průměty přímky a jsou obecně zase přímky; jsou to průsečnice průměten π', π'' s příslušnými promítacími rovinami $({}^1S, a)$, případně (^2S, a). Jestliže přímka a je promítací přímkou, na př. první, t. j. jde středem ^1S, tu první průmět je bodem a druhý je odpovídajícím uzlovým paprskem. Dvojnásob

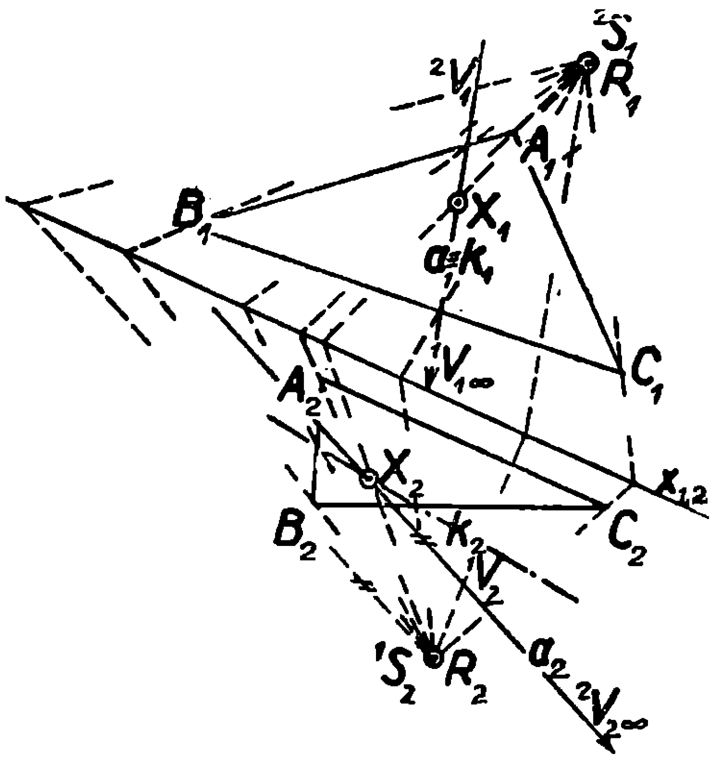

Obr. 22. Přímka a rovina v dvojobrazovém zobrazení.

promítací přímkou je spojnice s a její oba průměty splývají s příslušnými uzly.

Mějme v obr. 22 dánu přímku a oběma obrazy a_1, a_2 v dvojobrazovém zobrazení daném uzly $^2S_1$, $^1S_2$ a základnicí $x_{1,2}$. Obrazy libovolného bodu přímky a jsou na odpovídajících si uzlových paprscích. V obrazci sestrojeny obrazy průsečíků ^1V a ^2V přímky a se středovými rovinami σ', σ'', takže $^1V_{1\infty}$ a $^1V_{2\infty}$. Obrazy dvou přímek téže roviny musí míti průsečík prvých obrazů a průsečík druhých obrazů na odpovídajících si uzlových paprscích.

Vyšetřte polohu obrazů dvou přímek, jež se protínají v bodě ležícím v středové rovině σ', nebo σ'', anebo na jejich průsečnici v!

Obecná rovina ϱ se určuje obrazy tří bodů; v obr. 22 je na př. určena rovina ϱ třemi body A, B, C. Oba obrazy ϱ_1, ϱ_2 bodového pole v rovině ϱ jsou ve vztahu obecné kolineace, jež je určena čtyřmi páry odpovídajících si bodů. Rovina ϱ protíná totiž spojnici s obou středů ${}^1S, {}^2S$ v bodě R a obraz $R_1 \equiv {}^1S_2$ a $R_2 \equiv {}^1S_2$. Je tedy kolineace obou obrazů roviny ϱ dána čtyřmi páry odpovídajících si bodů a to $(A_1, B_1, C_1, R_1 \equiv {}^2S_1) \longleftrightarrow (A_2, B_2, C_2, R_2 \equiv {}^1S_2)$.

Dán-li jeden obraz přímky k roviny ϱ na př. k_1, lze snadno k němu určiti příslušný druhý obraz k_2, užijeme-li průsečíků přímky k na př. s přímkami AB, BC. Toho lze užíti k určení průsečíku X přímky a s rovinou $\varrho \equiv (A, B, C)$. Použijeme krycí přímky k v rovině ϱ, jejíž (na př. první) obraz splývá s příslušným obrazem přímky a ($k_1 \equiv a_1$). Druhý obraz k_2 protíná pak druhý obraz a_2 v druhém obraze průsečíku X; k bodu X_2 odvodíme první obraz X_1.

Proveďte tutéž úlohu druhou krycí přímkou l, jejíž $l_2 \equiv a_2$! Sestrojte průsečnici dvou rovin tím, že sestrojíte průsečíky dvou přímek jedné z rovin s druhou rovinou! Zvláště určete průsečnici obecné roviny se středovými rovinami σ', σ''!

6,3. Rovnoběžnost a kolmost v dvojobrazovém zobrazení. Přímky a roviny jsou rovnoběžné, když jejich úběžné body nebo přímky splývají; případně jsou incidentní. (Přímky, které jsou rovnoběžné, protínají úběžnou rovinu v tomtéž bodě atd.) Abychom v obecném dvojobrazovém zobrazení mohli uvažovati o rovnoběžnosti, je třeba znáti obrazy úběžné roviny ω_∞ prostoru a tudíž kolineaci mezi poli ω_1, ω_2; potřebujeme tedy obrazy tří úběžných bodů, ježto uzly jsou též párem (t. j. čtvrtým) odpovídajících si bodů v uvažované kolineaci. Je viděti, že úběžná rovina prostoru v obecném dvojobrazovém zobrazení nemá zvláštní postavení vzhledem k jiné rovině.

Úlohy o kolmosti vyžadují zobrazení absolutní kuželosečky v úběžné rovině, což vede k dosti složitým konstrukcím; zde je pomineme, ježto tohoto obecného zobrazení se prakticky málo používá, a obrátíme se k zvláštním případům tohoto zobrazení.

6,4. Dvojstředové promítání na jednu průmětnu. Jestliže v obecném případě (odst. **6,1**) průmětny π', π'' splynou s průmětnou π, není třeba promítati ze středu S a dostáváme případ (znázorněný v obr. 23) často se vyskytující v lékařské praxi při roentgenování,[11]) nebo v zeměměřičství. Body A promítáme tu na průmětnu π ze dvou středů ${}^1S$, ${}^2S$ do průmětů A_1,

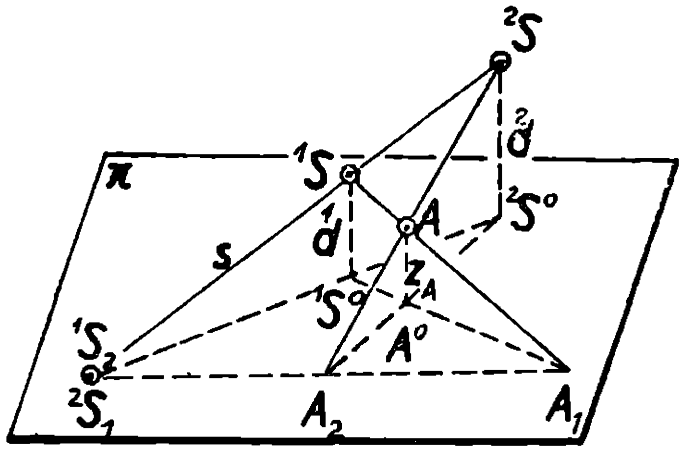

Obr. 23. Dvojstředové promítnutí bodu A na π.

A_2, jež splývají s obrazy bodu A, ježto π může býti ihned nákresnou. Oba uzly splývají se stopníkem ${}^1S_2 \equiv {}^2S_1$ spojnice $s \equiv S^1S$ na průmětně π. Distance středů ${}^1S$, ${}^2S$ od průmětny π značíme ${}^1d$, ${}^2d$ a hlavní body ${}^1S^0$, ${}^2S^0$. Kolmý průmět bodu A na průmětnu π je patrně v průsečíku A^0 spojnic ${}^1S^0A_1$, ${}^2S\,{}^0A_2$. Vzdálenost z_A bodu A od průmětny π lze vypočítati (známe-li hlavní body nákresny, obrazy A_1A_2 a jednu distanci na př. ${}^1d$) z úměry $z_A : {}^1d = \overline{A_1A^0} : \overline{A_1{}^1S^0}$; stejně bylo by lze tuto vzdálenost vypočítati užitím distance ${}^2d$ a kontrolovati. Je-li bod R v průmětně π, je $R \equiv R_1 \equiv R_2$, takže průmětna π a přímka s jsou tu koincidenčními útvary.

Rovina ϱ se zobrazuje jako dvě soumístná kolineární pole ϱ_1, ϱ_2, jež jsou v poloze perspektivní s polem ϱ a sice prvé

---

[11]) Na př. *F. Schilling*: „Neue Methoden des Ortsbestimmung eines Fremdkörpers, insbesondere eines Geschosses im menschl. Körper durch Röntgenaufnahme“, Zeitschr. f. Math. u. Physik, roč. 1917.

pro střed ${}^1S$ a druhé pro střed ${}^2S$. Je-li p_ϱ stopa roviny ϱ na průmětně π, pak pole ϱ_1, ϱ_2 jsou perspektivní pro osu p_ϱ a střed v uzlu ${}^1S_2 \equiv {}^2S_1$. Rovina rovnoběžná s průmětnou π zobrazuje se tudíž v homotetičnost pro střed v uzlu. Speciálně úběžná rovina ω_∞ má za obraz homothetičnost pro střed v uzlu a poměr ${}^1d : {}^2d$.

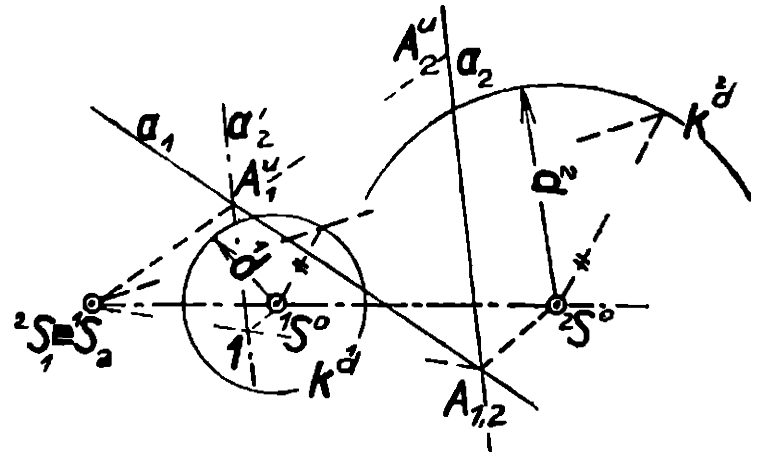

Obr. 24. Úběžníky přímky v dvojstředovém promítání.

Na základě toho jsou sestrojeny v obr. 24 obrazy průsečíku přímky a s rovinou ω_∞, t. zv. úběžníky $A_1{}^u$, $A_2{}^u$ přímky a, pro oboje středové promítání. Třeba jen na obrazech a_1, a_2 přímky vyhledati obrazy $A_1{}^u$, $A_2{}^u$ tak, aby $\overline{{}^2S_1A_1{}^u} : \overline{{}^2S_1A_2{}^u} = {}^1d : {}^2d = \overline{{}^2S_1{}^1S^0} : \overline{{}^2S_1{}^2S^0}$. V obr. zvolen stopník $A_{1,2} \equiv (a_1, a_2)$ přímky a a na spojnici ${}^2S_1A_{1,2}$ určen bod 1 tak, že ${}^1S^0 1 \parallel A_{1,2}{}^2S^0$; potom přímka $a_2' \parallel a_2$ vedená bodem 1 protíná a_1 v prvém obrazu $A_1{}^u$ úběžného bodu $A_\infty{}^u$, t. j. v úběžníku prvého středového promítání, z něhož se určí snadno druhý obraz $A_2{}^u$, úběžník přímky a v druhém středovém promítání.

Uvedený příklad ukazuje, že lze převésti dvojstředové promítání na středové (na př. pro střed promítání ${}^1S$ a distanci ${}^1d$), že lze příslušné úlohy zde vyřešiti podle odst. **2** a pak určiti teprve druhé obrazy.

Určete na př. úběžnice roviny dané obrazy tří svých bodů!

6,5. Stereoskopické průměty. Jestliže v předchozím odst. **6,4** obě distance jsou stejné (${}^1d = {}^2d = d$) a tudíž uzel průmětny π je úběžným bodem ${}^2S_{1\infty} \equiv {}^1S_{2\infty}$ spojnice ${}^1S^0{}^2S^0$ (obr. 25), a když vzdálenost obou středů promítání je rovna vzdálenosti lidských očí (jež je normálně $o \doteq 65$ mm), dostáváme t. zv. *stereoskopické průměty*. Toto promítání odpovídá prostorovému vidění dvěma očima a má hojné praktické upotřebení. Stereoskopické obrazy lze snadno získati stereoskopickým fotografickým přístrojem, který má dva objektivy ve vzdálenosti o. Na takto získané obrazy musíme se dívati tak,

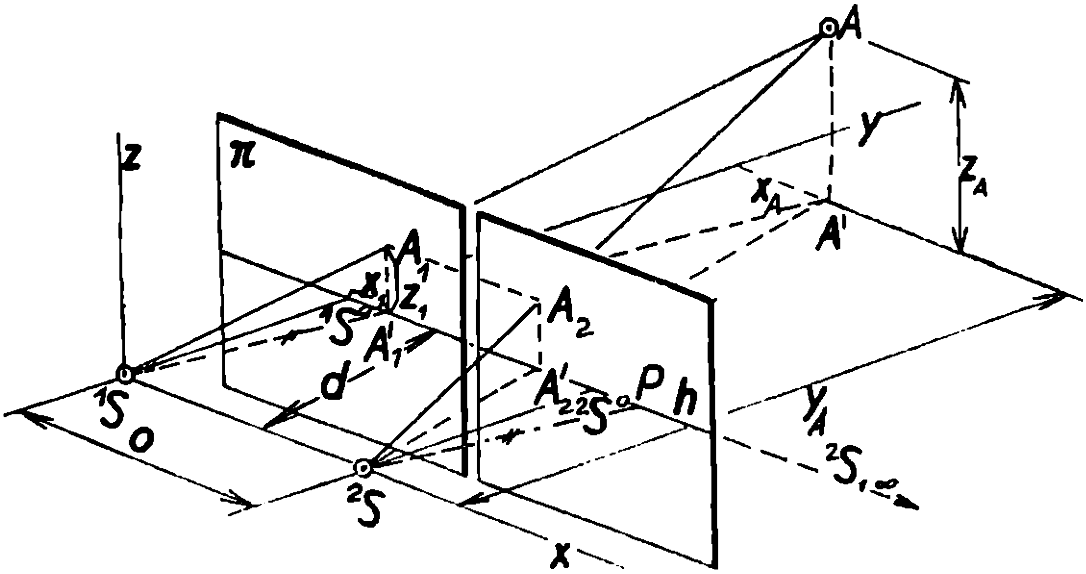

Obr. 25. Stereoskopické průměty bodu A.

aby každé oko vidělo jen svůj obraz. Toho se dosáhne nejlépe t. zv. *stereoskopy*, pro něž musí být oba obrazy *vedle sebe*, takže objekt musí býti za průmětnou π dosti vzdálený.

Jiným prostředkem k získání prostorového dojmu jsou t. zv. *anaglyfy* od *Ducos du Haurona*. Zde oba obrazy předmětu mohou býti přes sebe, takže předmět může býti i před průmětnou π. Oba obrazy se vytisknou (nebo narýsují) v doplňkových barvách. Nejčastěji to bývá pro jedno oko barva zelená (modrá) a pro druhé oko barva červená. Na obrazy se díváme brýlemi, jež jsou opatřeny místo skel želatinou a to vždy pro obraz zelený (modrý) v barvě červené a opačně pro druhé oko.[12]) Anaglyfů lze též použíti k projekci na plátno; ostatně jsou dosud jedinou podstatou t. zv. prostorového filmu, který vede k zajímavým prostorovým klamům.

Zásad prostorového vidění užíváme prakticky též k určování vzdáleností předmětů od nás. Fotografujeme-li vzdálenější předměty, je vzdálenost fotografické desky od objektivu přibližně rovna fokální vzdálenosti f objektivu. Positiv představuje nám tudíž perspektivu pro distanci $d = f$ a pro hlavní bod v kolmém průmětu optického středu objektivu na rovinu snímku. Stereoskopické snímky lze proto uvažovati jako perspektivy na jednu průmětnu a pro tutéž distanci $d = f$. V obr. 25 znázorněny průměty A_1, A_2 bodu A ze středů ${}^1S$, ${}^2S$ na průmětnu π. Zvolme si pravoúhlou soustavu souřadnic, jejíž počátek je ve středu ${}^1S$, osy $x \equiv {}^1S^2S$, $y \equiv {}^1S^1S^0$ a osa z je svislá za předpokladu, že průmětna π je svislá. Bod A má v této souřadnicové soustavě souřadnice x_A, y_A, z_A. Průmět A_1 má pravoúhlé souřadnice x_1, z_1 (vzhledem k osám $h \equiv {}^1S^{0\,2}S^0$, a kolmému průmětu osy z do π, takže počátek je ${}^1S^0$); průmět A_2 souřadnice x_2, z_2 vzhledem k ose h a ose $z_2 \perp h$ a pro počátek ${}^2S^0$ (v obr. je x_2 záporné). Je patrno, že $z_2 = z_1$, kdežto souřadnice x_1, x_2 jsou různé, leda že by bod A byl úběžným bodem. Vzdálenost $\overline{A_1A_2}$ je pro objekty za průmětnou menší než o; rozdíl $|o - \overline{A_1A_2}| = |x_1 - x_2|$ jmenujeme *stereoskopickou paralaxou* p bodu A. Sestrojme ${}^2SP \parallel {}^1SA'$, kde A' je kolmý průmět bodu A do roviny (x, y); potom $\overline{A'_2P} = p$, je-li A'_2 kolmý průmět obrazu A_2 do osy h. Z podobnosti trojúhelníků $A'_2{}^2SP$, $A'{}^1S^2S$ plyne pro souřadnici $y_A = \dfrac{o \cdot d}{p}$. Z tohoto vztahu plyne, že body téže hloubky y_A mají tutéž stereoskopickou paralaxu.

Vypočítání souřadnic x_A a z_A ze souřadnic x_1, z_1 prvého průmětu ponecháváme laskavému čtenáři. Právě uvedené

[12]) Viz na př. *R. Pruner*: „Anaglyfy k učebnicím Klíma-Ingriš: Deskr. geometrie pro V. tř. reálek“, 1941. Praha.

vztahy jsou základem t. zv. *stereofotogrammetrie* v zeměměřičství.

7. ROVNOBĚŽNÝ PRŮMĚT

Je-li při středovém promítání střed promítání v nekonečnu, jako úběžný bod daného směru s, dostáváme rovnoběžný (paralelní) průmět a to *pravoúhlý*, je-li směr s kolmý k průmětně π, jinak *kosoúhlý*. Při rovnoběžném promítání zůstává zachován (je invariantní) dělicí poměr bodu na přímce nebo paprsku ve svazku a rovnoběžnost. Přímky rovnoběžné mají rovnoběžné průměty, pokud nemají za průměty body.

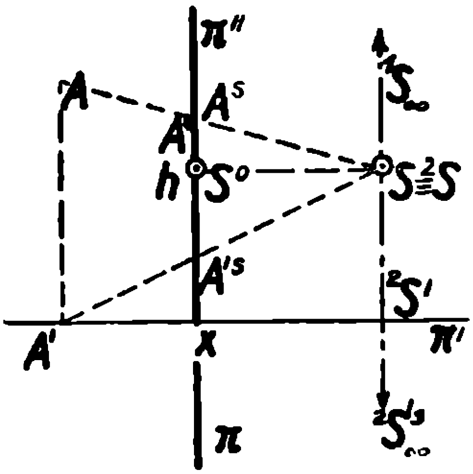

Obr. 26. Vznik středového průmětu a středového půdorysu.

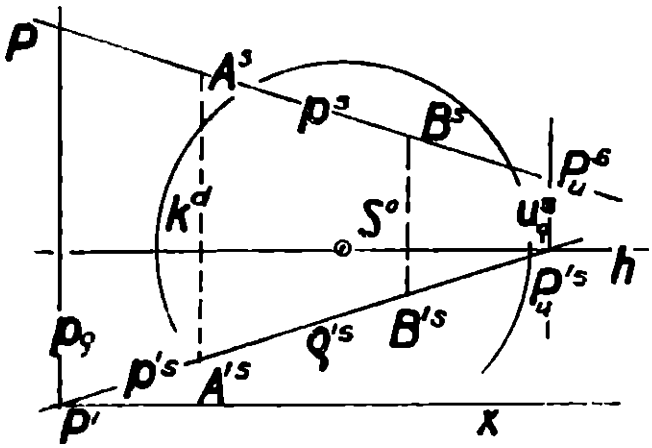

Obr. 27. Střed. průmět a střed. půdorys přímky AB.

7,1. Středový obraz se středovým obrazem půdorysu. V obr. 26 je schematicky znázorněn případ dvojobrazového zobrazení tak, že průmětny π', π'' zvoleny k sobě kolmé a sice π' vodorovná a příslušný střed promítání ${}^1S$ v úběžném bodě kolmic k průmětně π' a střed promítání ${}^2S$ v konečnu. Nákresna π je identická s průmětnou π'' a střed promítání $S \equiv {}^2S$. Průmět